

Anita Librenjak / Dubravka Čerina

Preliminarno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na tvrđavi Grad u Sinju 1998. i 1999. godine

Anita Librenjak
HR, 21 230 Sinj
Muzej Cetinske krajine
Kačića Miošića 5
muzej.cetinske.krajine1@
st.t-com.hr

-
Dubravka Čerina
HR, 21 000 Split
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u Splitu
Knezova Nelipića 1
dcerina@konst.t-com.hr

UDK: 728.8.025.3 (497.5 Sinj) "1998/1999"

Prethodno priopćenje

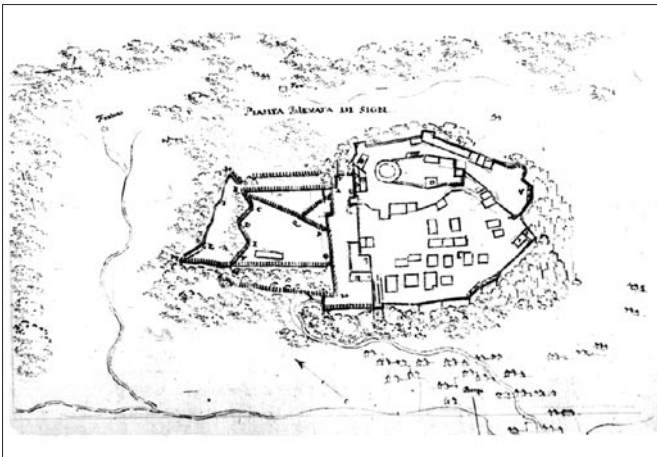
Primljeno: 29. 4. 2005.

Prihvaćeno: 2. 5. 2005.

Članak donosi opis zaštitnih arheoloških istraživanja u podnožju tvrđave Grad u Sinju, na lokacijama četrnaest postaja budućega Križnog puta i na prostoru korlata, vanjskog dvorišta tvrđave. Arheološka istraživanja obavljena su godine 1998. i 1999. Nakon kratkog povijesnog pregleda autorice opisuju tijek arheoloških istraživanja i arhitektonske ostatke vojnih objekata i palisada, ostatke kuća te trapova ukopanih u živu stijenu. Na sjevernoj padini tvrđave pronađeni su najzanimljiviji arheološki ostaci: suhozid i velika količina grube željeznodobne keramike.

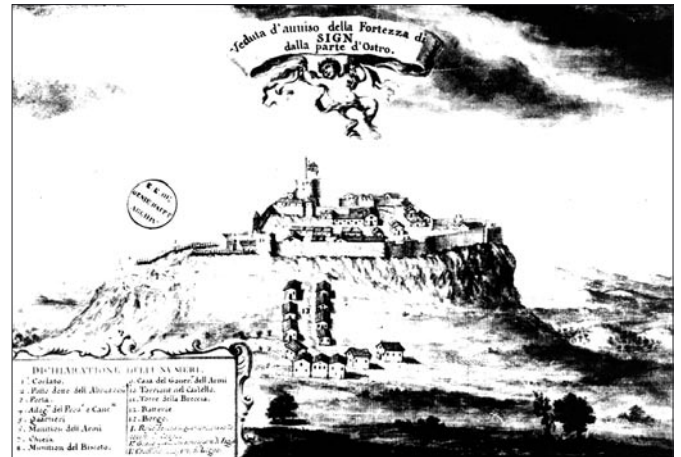
Ključne riječi: tvrđava Grad, Sinj, Osinium, zaštitna arheološka istraživanja, korlat, palisade, trapovi, postaje Križnog puta

Slika 1.

Tlocrt sinjske tvrđave, Steffano de Boucaut, 1692., SANU u Beogradu

Slika 2.

Likovni prikaz sinjske tvrđave, G. Luster, 1708., Ratni arhiv u Beču

Kratak povijesni pregled

Ponad Sinja, na vrhu brijega, nalazi se tvrđava Grad, koja dominira Sinjskim poljem. Zahvaljujući strmim liticama, taj položaj je bio lako branjen, a strateški je izabran uz vjekovnu komunikaciju koja unutrašnjost povezuje s lučkim gradovima na morskoj obali, nadzirući važne dionice trgovačkih putova. S druge strane, ekonomski prosperitet grada opasanog čvrstim bedemima osiguravalo je plodno polje okruženo visokim planinskim lancima Kamešnice, Svilaje i Dinare.

Na tvrđavi Grad u Sinju dosad se nisu obavljala arheološka istraživanja, te se znanstvena misao temeljila na povijesnim podacima, arhivskim dokumentima, likovnim prikazima tvrđave i slučajnim arheološkim nalazima. Stručnjaci navode povijesne podatke i promišljaju o kontinuitetu života na tvrđavi još od prapovijesti pa sve do novovjekovnih razdoblja.¹ Slučajni nalazi prapovijesne keramike, kamenoga i kremenog oruđa i oružja pronađeni u tvrđavi i na južnim padinama Grada svjedoče o naseljenosti ovoga istaknutog položaja na prijelazu mlađeg kamenog u bakreno doba.² Zasiurno, najkasnije početkom željeznog doba formira se naselje gradinskog tipa.³ Predrimsko podrijetlo imena antičkog Osinija zabilježeno na zavjetnom rimskom žrtveniku iz 1. st. dopušta zaključak kako je delmatsko pleme Osinijata podiglo željeznodobnu gradinu.⁴ Pod rimskom vlašću *Osinium* je najvjerojatnije manje značajan vojni kastel, te i dalje ostaje središte ilirske zajednice Osinijata. Naime, djelomično

romanizirano ilirsko stanovništvo ostavilo je traga na stelama nekropole u Ruduši. Uz rimski način pokapanja, na stelama ukrašenim osebujnim apstraktnim motivima ilirske simbolike ostala su zabilježena i ilirska imena pokojnika: *Paio*, *Verzo*, *Daico* i dr.⁵

Tzv. Marinijev kodicil,⁶ isprava iz prve polovice 7. st., spominje kastel *Asinio*, što je kasnoantička inačica imena *Osinium*. Nemirna ratna vremena kasne antike aktualizirala su strateški važne punktove starih ilirskih gradina. Tada je vjerojatno obnovljen i kastel *Asinio*, u čijem se tlocrtu, bez obzira na kasnije srednjovjekovne i novovjekovne preinake, mogu nazrijeti kasnoantičke obrambene značajke: propugnaculum ispred glavnog zapadnog ulaza i bedemi dodatno ojačani manjim kulama. Slučajni nalazi gotske S-spone iz 5. st. i kacige iz 6. st. pronađeni podno tvrđave⁷ impliciraju nesigurna vremena početka propasti Rimskog Carstva. Vrijeme je to velike seobe naroda i Justinijanove obnove Carstva, kad se nizovima utvrda formira limes, i to ne samo duž istočnojadranskog plovnog puta nego i u zaleđu lučkih gradova, kako bi se zaštitili prilazni putovi prema obali. Kastel *Asinio* jedna je od utvrda na limesu formiranome duž sjevernog i istočnog kraja Sinjskog polja koji je štitio pristup salonitanskom području.

Vrijeme kasne antike obilježeno je i širenjem kršćanske religije. Na samoj tvrđavi nisu pronađeni ostatci starokršćanske materijalne kulture, no još je don Frane Bulić na lokalitetu Općinske lokve u Sinju otkrio zidove starokršćanskoga kompleksa⁸ koji je, po svojoj prilici, okupljao kršćane iz obližnjeg utvrđenog Grada.

¹ Time su se najviše bavili fra Josip Soldo, Stjepan Gunjača i Ante Milošević.

² Milošević 1989, str. 220, sl. 1; Vuletić 1973, str. 12, T. 21.

³ Na sjevernoj padini tvrđave arheološkim su istraživanjima provedenim 1998./99. g. otkriveni ostatci suhozida i mnoštvo ulomaka keramike iz starijeg željeznog doba. Vidi dalje u tekstu, – postaja XII, str. 281.

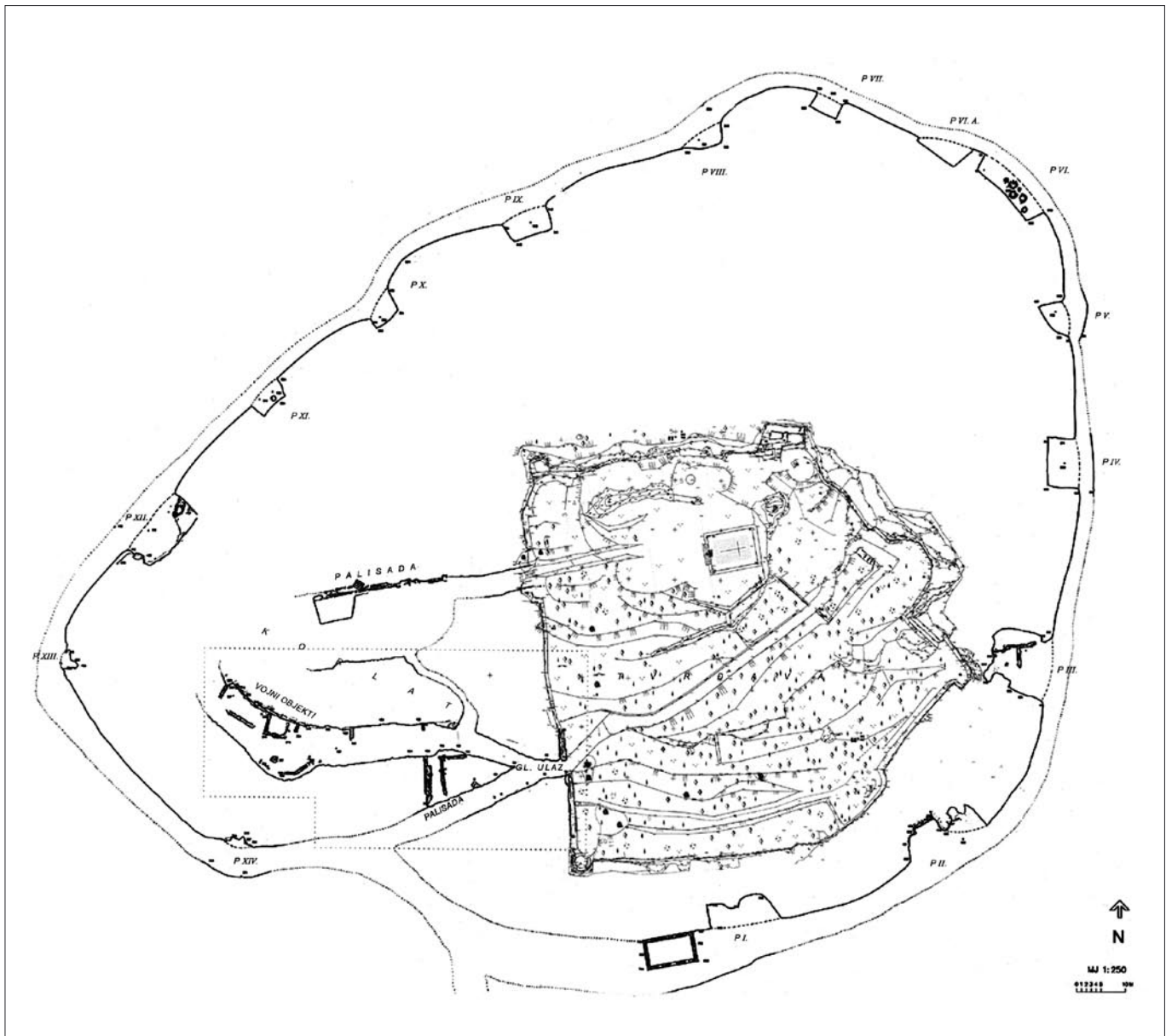
⁴ Žrtvenik s natpisom pronađen je 1938. g. na južnoj padini Grada i govori o Publiju Rapidiju, stjegonoši rimske kohorte, koji je podigao žrtvenik geniju zaštitniku Osinija. Gunjača 1973, str. 18-22, sl. 10, 11; prvi ga je objavio Jadrijević 1940, str. 157-159, sl.1.; natpis: ENIO/OSINI/P RAPIDIU/SIGNIFER/C.

⁵ Gabričević 1983, str. 5-101.

⁶ Jurić 1982, str. 14; Gunjača 1973, str. 8-14, sl.4.

⁷ Vinski 1984, str. 163-167, sl.1. Kaciga je bila priloga u slučajno otkrivenom grobu na predjelu Kula u Sinju. Ovdje se ubicira i stara crkva sv. Marije; vidi bilješku 10. Arheološki zanimljivo područje Kule, danas dijelom izgrađeno (vojarna) nije istraženo. Spونا je slučajno pronađena na južnoj padini Grada 1998. godine. Vrlo je slična sponi iz Dubravica kod Skradina koju je objavio Buškariol 1990, str. 21-28; T. I, sl. 7, T. II. g.

⁸ Cambi 1976, str. 253, sl. 8; Bulić 1904, str. 17-21.

Slika 3.
 Tlocrt, zaštitnih arheoloških istraživanja u podnožju oko tvrđave Grad.
 Geodetska snimka tvrđave naknadno je, kompjutorskom obradom,
 ukomponirana u nacrt arheoloških istraživanja

Povijesni izvori o razdoblju doseljenja i formiranja hrvatske države vrlo su oskudni. Tek Konstantin Porfirogenet navodi hrvatsku županiju Cetinu kao *Tzentena*, čije je sjedište vjerojatno bilo na sinjskoj tvrđavi. U srednjovjekovnim ispravama iz prve polovice 14. st. Sinj se navodi kao *castrum Fsinii* te kao *castrum regale Zyn* godine 1345., kada ga ugarski kralj Ludovik I. Anžuvina daruje knezu Ivanu Nelipiću te je gotovo sto godina sjedište cetinskih knezova Nelipića.⁹ Arhivski podatci spominju srednjovjekovnu crkvu i samostan sv. Marije izvan bedema tvrđave. Nakon otkrivanja najstarije katastarske karte Sinja S. Gunjača ubicira nepoznati kompleks sv. Marije u predio Kule u današnjem Sinju.¹⁰

Početkom 16. st. Turci osvajaju Sinj. Turski putopisac Evlija Čelebija godine 1660. donosi vijesti o zapuštenosti i obnovi sinjske tvrđave. Nakon oslobođenja Klisa godine 1648. tvrđava je najisturenija točka na granici s Mletcima u Dalmaciji.¹¹ Za Morejskog rata godine 1686. Sinj je oslobođen od turske vlasti. Prvi likovni prikazi tvrđave potječu s kraja 17. st. i iz prve polovice 18. st. (sl. 1 i 2). Mletački vojni inženjeri izvješćuju o ruševnosti tvrđave i daju prijedloge o njezinoj obnovi.¹²

⁹ Soldo 1965, str. 63-101; Gunjača 1937, str. 9-16.

¹⁰ Gunjača 1981, str. 167-183.

¹¹ Soldo 1965, str. 106; Čelebija 1957, str. 168-170.

¹² Npr: Tlocrt sinjske tvrđave, Biblioteca Marciana u Veneciji, autor F. Barbieri 1686; Likovni prikazi sinjske tvrđave, Muzej Correr u Veneciji, nepoznat autor, 1686; Likovni prikazi sinjske tvrđave u AMS, autor V.M. Coronelli, 1687; Tlocrt sinjske tvrđave, SANU, Beograd, autor S. de Boucaut (Bucco), 1692. Autor je donedavno bio nepoznat, odredio ga je A. Duplančić (usmeni podatak); Likovni prikazi sinjske tvrđave u Ratnom arhivu u Beču, autor G. Luster, 1708;

Slika 4.
Sinj, tvrđava Grad, detalj, kružni otisci palisade na sjevernoj strani koralata

Slika 5.
Sinj, tvrđava Grad, ostatci palisade na zapadnoj strani koralata

Neuspjela turska opsada te potresi u 18. st. znatnije su oštetili sinjski Grad. Razrušena tvrđava polako se napušta, a mala varošica podno tvrđave preuzima ulogu urbanoga i vojnog središta.

Uspoređujući likovne prikaze staroga Sinja s današnjim arhitektonskim ostacima, može se ustvrditi kako je nepravilni peterokutni tlocrt tvrđave uvjetovan prirodnim oblikom vrha nepristupačne litice s tri različite visinske razine. Sa svih strana utvrđena je jakim bedemima i manjim četverokutnim kulama. Najlakši pristup tvrđavi je sa zapada, te je ondje izgrađen glavni ulaz, dodatno osiguran propugnakulom i koralatom, vanjskim dvorištem ograđenim palisadom. Danas ispod gustog raslinja proviruju arhitektonski ostatci kuća, cisterni za vodu, skladišta, vojarni, te drugih objekata vojnoga i stambenog karaktera.¹³

Zaštitna arheološka istraživanja na tvrđavi Grad u Sinju

U ljeto godine 1998. teškom je mehanizacijom proširen i probijen put u podnožju oko cijele tvrđave Grad sve do glavnoga zapadnog ulaza. Nedopušteni građevni radovi bili su inicirani žurnim postavljanjem kiparskih kompozicija Križnog puta. Srednjovjekovna tvrđava Grad zaštićeni je spomenik kulture, te je Konzervatorski odjel u Splitu obustavio nedopuštene radove.¹⁴ Zaštitna arheološka istraživanja započeta su u studenome 1998., a završena su u prosincu 1999. Uz veće prekide radova (klimatske nepogode) arheološka istraživanja provedena su u 90 radnih dana, uz pomoć ročnika obližnje vojarnje *Petar Berislavić*, sa 6-satnim radnim vremenom. Posljednjih 10 dana radilo se u punom radnom vremenu, s profesionalnim i plaćenim pomoćnim radnicima, te su arheološki radovi uspješno privedeni kraju. Istraživanja su se odvijala u podnožju tvrđave na lokacijama četrnaest postaja

budućega Križnog puta i na prostoru koralata, vanjskog dvorišta na zapadnoj strani tvrđave (sl. 3).

U radovima su sudjelovali djelatnici triju stručnih ustanova: Konzervatorskog odjela u Splitu (D. Čerina, arheolog, A. Gamulin, arhitekt, B. Župić, arheolog, vanjski suradnik), Muzeja Cetinske krajine u Sinju (V. Gunjača Gašparac, arheolog, A. Librenjak, arheolog, te studenti arheologije A. Babić, A. Bilokapić i V. Milošević) te Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (arheolozi M. Petrinc i T. Šeparović). Tehničku dokumentaciju izradili su M. Popović, arhitektonski tehničar Konzervatorskog odjela u Splitu, i M. Fabjanac, prof. iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Arheološka istraživanja popraćena su detaljnom fotodokumentacijom.

Zaštitna arheološka istraživanja unutar koralata

Tijekom studenoga i prosinca 1998. godine najopsežnije se istraživalo na prostoru koralata, vanjskog dvorišta, podignutoga uz zapadnu stranu tvrđave. Radi se o najmlađem dijelu tvrđave, izgrađenom u 17. st. i prvoj polovici 18. st., gdje je otkriven dio zapadnoga i sjevernog ogradnog zida s tragovima palisade. Unutar koralata su, nakon uklanjanja raslinja, otkrivena dva vojna objekta, znatno oštećena teškom mehanizacijom (pojedini su zidovi u potpunosti porušeni). Najvjerojatnije se radi o kvartirima, vojarnama, kako je to naznačeno na likovnim prikazima tvrđave s kraja 17. i početka 18. st. Pronađeni sitniji arheološki materijal (novčići, glazirana keramika, željezne topovske kugle) smješta objekte u vrijeme venecijanske obnove tvrđave, što potvrđuje i nalaz bakrenog novca u vrijednosti od 2 solda, koji Venecija u 18. stoljeću kuje za Dalmaciju i Albaniju (sl. 6 i 7).

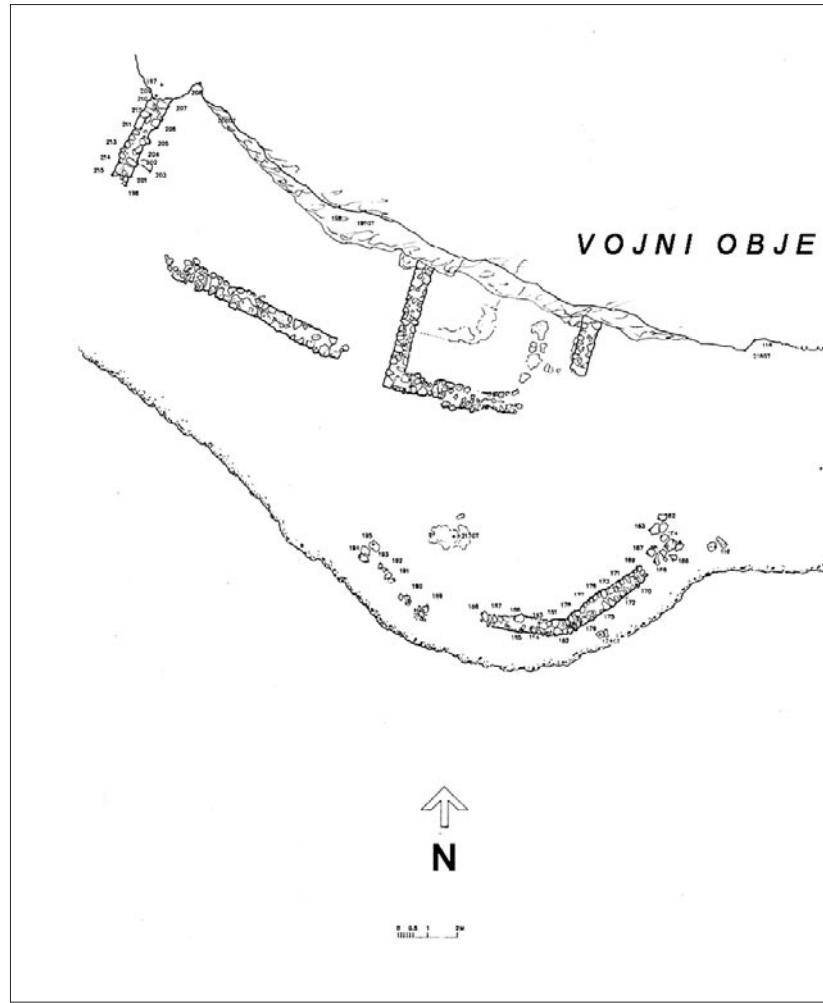
Od raslinja je očišćen i zapadni bedem s glavnim ulazom u tvrđavu. Uz sjeverozapadni ogradni zid koralata načinjena je sonda dimenzija 5 x 6 m. Odmah nakon razgrtanja zemlje naišlo se na živu stijenu, na dubini od 15 cm. Sonda je negativna.

¹³ Godine 2004. započela su prva zaštitna arheološka istraživanja unutar tvrđave. Istraživanja su u tijeku, obavljaju se uzduž južnog bedema od jugozapadne do jugoistočne kule.

¹⁴ Čerina 2000, str. 18.

Slika 6.
Sinj, tvrđava Grad, detalj, kružni otisci palisade na zapadnoj strani korlata, nakon restauratorske zaštite

Slika 7.
Sinj, tvrđava Grad, tlocrt zapadnog dijela korlata

Istraživanje i zaštita otkrivenih otisaka palisada u žbuci

Zaštitnim arheološkim istraživanjem na prostoru korlata otkriveni su tragovi dvostruke palisade na dijelu zapadnoga i sjevernoga ogradnog zida vanjskog dvorišta, korlata. Pronađeni su dvostruki, kružni otisci u vapnenoj žbuci nastali postavljanjem drvenih kolaca u još svježju žbuku. (sl. 4, 5 i 6). Na taj se način podizala drvena ograda isprepletana prućem sa svrhom dodatne zaštite bedema. Istraženi otisci dio su palisade podignute ispred cijele zapadne dužine bedema, kako je to naznačeno na likovnim prikazima tvrđave s kraja 17. i početka 18. st. (sl. 1 i 2).

Palisada na zapadnoj strani korlata (sl. 7):

- vanjska palisada dužine 8,30 m
- unutarnja palisada dužine 2,50 m.

Palisada na sjevernoj strani korlata (sl. 8):

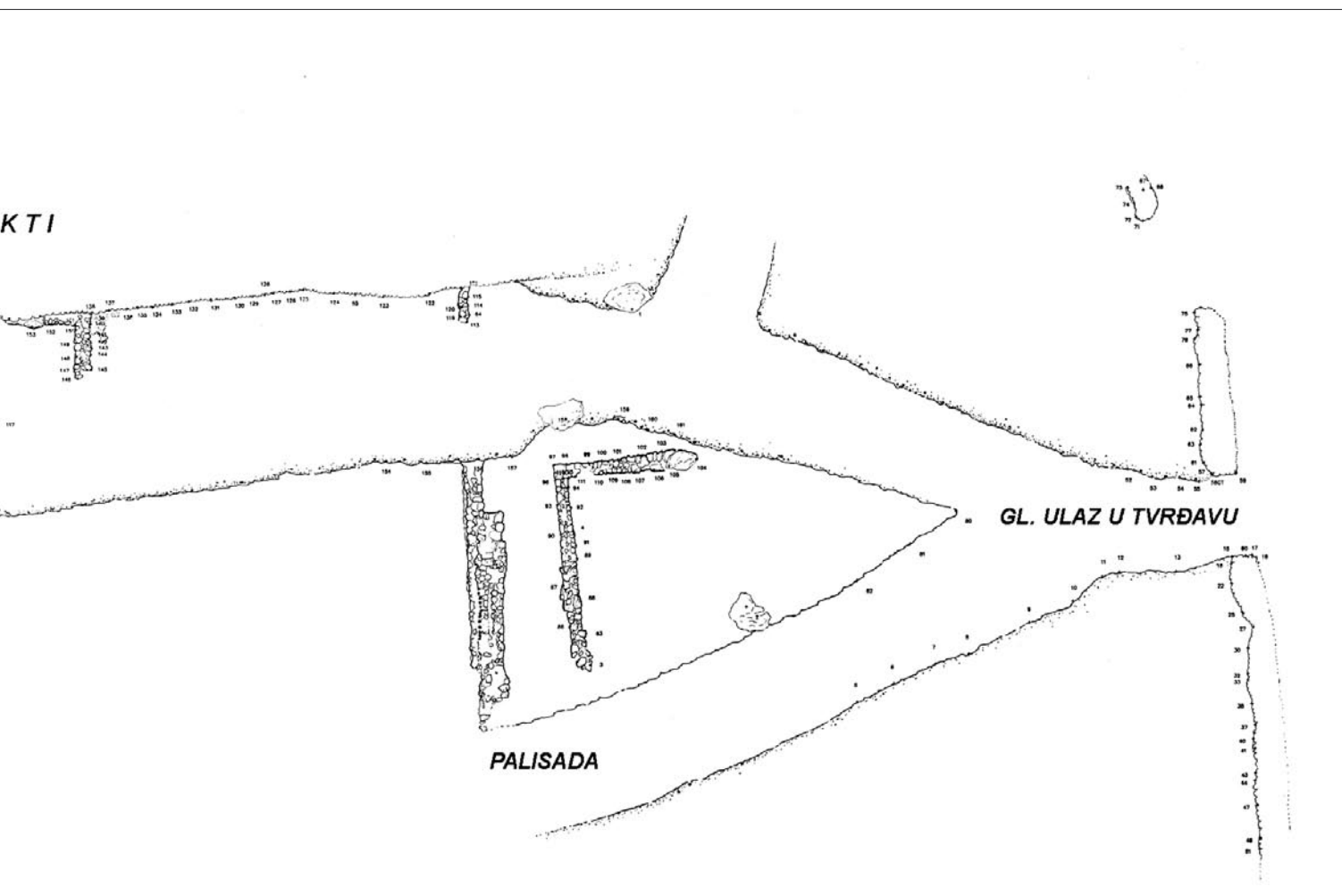
- vanjska palisada dužine 5,20 m
- unutarnja palisada dužine 7,80 m.

Istraženi se dio palisada ubrzo nakon otkrivanja počeo osipati zbog osjetljivosti žbuke na atmosferilije i oscilacije u temperaturi, te je bila potrebna hitna intervencija restauratora. Zaštitne zahvate proveli su restauratori Hrvatskoga restauratorskog

zavoda iz Splita Branko Matulić i Marin Barišić. Tijekom rujna 1999. godine obavljani su sljedeći sanacijsko-zaštitni radovi: čišćenje i određivanje izvornih rubova žbuke te njihovo obrubljivanje, konsolidacija žbuke injektiranjem, impregnacija i biozaštita. Ovakva zaštita bila bi dostatna u toplijim krajevima, no u unutrašnjosti Dalmatinske zagore zime su vrlo hladne, sa snijegom i smrzavanjem tla, te su palisade dodatno prekrivene pijeskom.

Zaštitna arheološka istraživanja na svakoj od četrnaest postaja Križnoga puta

Postaje Križnoga puta smještene su na vrlo strmom pošumljenom terenu u podnožju tvrđave. Arheološka istraživanja pokazala su kako je riječ o nasipu u kojem, jedno uz drugo, nalazimo artefakte od prapovijesti pa sve do 18. stoljeća, pomiješane s recentnim ostatcima. Kulturni slojevi na strmim padinama nestajali su erozijom tla, poljoprivrednom obradom južnih padina u prvoj polovici 20. st. (vinogradi, voćnjaci), te u drugoj polovici 20. st., kada su padine i plato tvrđave pošumljeni.

Devastirane postaje: I., II., III., XII.

Negativne postaje: IV., V., VI. A, VII., VIII., IX., XIII.

Postaje s arheološkim nalazima: I., II., III., VI., X., XI., XII., XIV.

I. postaja

Smještena je na padini ispod južnog bedema. Devastirana je; teškom mehanizacijom načinjen je polukružni iskop (dimenzije: 14 x 7,50 m). U iskopu površinskog humusnog sloja, pomiješanog s recentnim ostatcima, pronađeni su ulomci keramičkoga i staklenog posuđa koji datiraju od prapovijesti do 18. stoljeća. Brojčano je najzastupljenija višebojna glazirana kasnosrednjovjekovna keramika, slijede željeznodobni ulomci grube keramike, tamnosive i crne boje, poneki ukrašeni utisnutim ukrasom. Ispod ovog humusnog sloja debljine 20 do 40 cm nailazi se na zdravicu, tj. živu stijenu.

Uz I. postaju nalazi se urušena kamena kuća s kraja 19. stoljeća. Unutrašnjost i okoliš kuće arheološki su istraženi, te su obavljeni svi pripremni radovi potrebni za njezinu obnovu - čišćenje unutrašnjosti, odvajanje i slaganje obrađenih urušenih kamenih blokova. Kuća bi trebala postati izložbeni prostor u službi tvrđave (izložena povijest tvrđave sa starim planovima i kartama, te opis i rezultati arheoloških istraživanja).

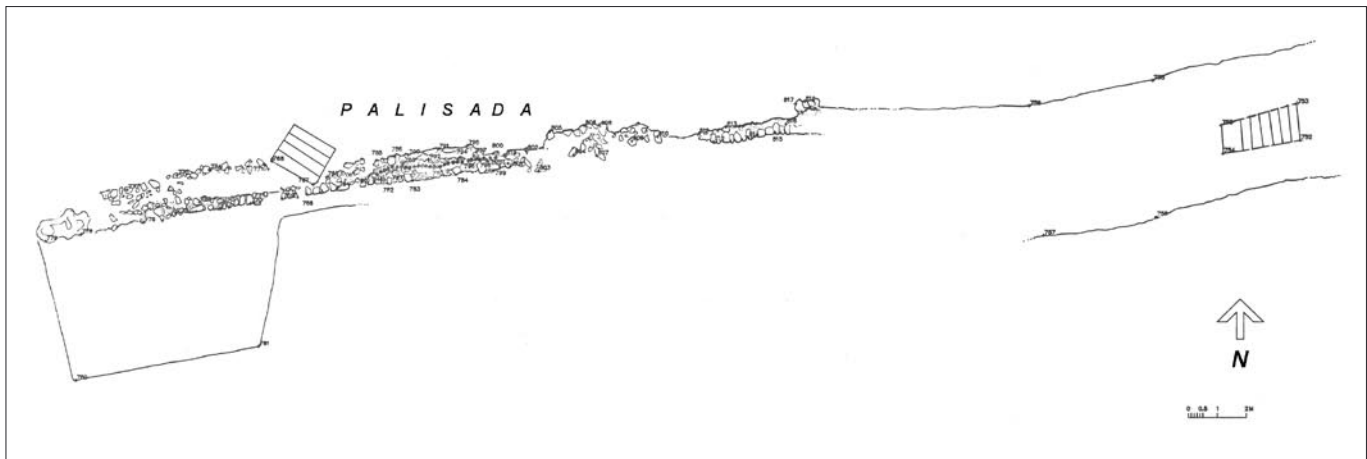
U podnožju litice, iznad polukružnog iskopa postaje nalaze se tri zanimljiva pripećka, koje bi valjalo arheološki istražiti.

II. postaja

Smještena je na padini ispod južnog bedema. Potpuno je devastirana; teškom mehanizacijom načinjen je polukružni iskop (dimenzije: 10 x 6 m). Pronađeni su ostatci zidova i podziđa jednog objekta, te keramički ulomci kasnosrednjovjekovne višebojne glazirane keramike. Istočnije je pripećak ispred kojeg su također pronađeni ostatci zidova (sl. 9). Pripećak je vjerojatno bio korišten kao spremište za hranu. Najvjerojatnije se radi o objektu stambenog karaktera za čiji je vanjski sjeverni zid iskorištena okomita litica, u tu svrhu podzidana.

III. postaja

Smještena je na padini ispod bedema i jugoistočne kule. Devastirana je; teškom mehanizacijom načinjen je iskop (dimenzije: 11,80 x 5 m). Istražena je do same litice gdje se nalazi pripećak. Pred ulazom u pripećak uz istočnu stranu pronađena je mala kružna jama ukopana u kamenu živcu, vjerojatno spremište za hranu, trap. Ispred pripećka otkriveni su oštećeni zidovi kuće u sklopu koje se i nalazio pripećak (sl. 10). Sačuvan je istočni vanjski zid smjera sjever-jug i pregradni zid smjera istok-zapad. Zidovi su od obrađenih kamenih blokova povezanih s malo vapnene žbuke. Od sitnijeg arheološkog materijala najviše je zastupljena kasnosrednjovjekovna višebojna glazirana keramika, te samo nekoliko ulomaka rimske i željeznodobne keramike.

Slika 8.

Sinj, tvrđava Grad, tlocrt palisade na sjevernom dijelu korlata

Sudeći prema ulomcima glazirane keramike (najzastupljenija od sitnijeg arheološkog materijala), pronađene arhitektonske ostatke kuća možemo datirati najranije u 16. st., kada se u podnožju tvrđave i razvija manje naselje.

IV. postaja

Smještena je na istočnoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja pokazala su da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije pronađeno arheoloških ostataka. Nakon površinskog sloja humusa debljine oko 10 cm, slijedi zdravica, laporasta živa stijena.

V. postaja

Smještena je na istočnoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije pronađeno arheoloških ostataka. Nakon površinskog sloja humusa debljine oko 10 cm slijedi zdravica, laporasta živa stijena.

VI. postaja

Smještena je na istočnoj strani brijega. Nije bila devastirana (dimenzije: 12 x 6 m). U površinskom sloju humusa debljine 5 do 10 cm pronađeno je samo nekoliko ulomaka keramike. Slijedi zdravica, laporasta živa stijena - muljika. Otkriveno je šest kružnih jama ukopanih u živu stijenu (sl. 11). Najvjerojatnije su služile obližnjim kućama kao trapovi, spremišta za hranu, - odnosno, u sekundarnoj upotrebi, kao spremišta za vodu.¹⁵ U jamama su pronađene životinjske kosti i nešto ulomaka glazirane keramike. Promjeri otvora jama su različiti, od 160 cm do 70 cm, a dubina im je od 225 do 45 cm.

Jame prekrivaju cijelu površinu iskopa, te je VI. postaja Križnog puta premještena oko 2 m sjevernije i označena je kao postaja VI. A.

VI. A postaja

Smještena je na istočnoj padini brijega, oko 2 m sjevernije od postaje VI. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije nađeno arheoloških ostataka. Nakon 10 cm površinskog humusa slijedi zdravica, laporasta živa stijena.

VII. postaja

Smještena je na sjeveroistočnoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije nađeno arheoloških ostataka. Sloj površinskog humusa debljine je oko 70 cm, nakon kojeg slijedi zdravica, laporasta zemlja.

VIII. postaja

Smještena je na sjevernoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije nađeno arheoloških ostataka. Nakon sloja površinskog humusa debljine 10-15 cm slijedi zdravica, laporasta zemlja.

IX. postaja

Smještena je na sjevernoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije nađeno arheoloških ostataka. Nakon sloja površinskog humusa debljine 10-15 cm slijedi zdravica, laporasta živa stijena.

X. postaja

Smještena je na sjevernoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološkim istraživanjima pronađeno je samo nekoliko ulomaka glazirane kasnosrednjovjekvne keramike. Nakon sloja površinskog humusa debljine oko 60 cm slijedi zdravica, laporasta zemlja.

XI. postaja

Smještena je na sjevernoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološkim je istraživanjem ispod površinskog sloja humusa debljine oko 70 cm otkrivena kružna jama ukopana u laporastu živu stijenu. Jama, promjera otvora 110 cm i dubine 110 cm, prvotno je služila kao trap, spremište za hranu. U

¹⁵ Stariji mještani pamte kako su se još sredinom 20. st. kišnicom i oborinskim vodama sakupljenim u "rupama" zalijevali obližnji vinogradi i vrtovi.

* Zahvaljujemo kolegama E. Višić-Ljubić, M. Petrinc, T. Šeparoviću, D. Kliškiću i A. Duplančiću na stručnoj pomoći i podršci tijekom arheoloških istraživanja i izradbe ovog rada.

Slika 9.
Sinj, tvrđava Grad, II. postaja

Slika 10.
Sinj, tvrđava Grad, III. postaja

Slika 11.
Sinj, tvrđava Grad, VI. postaja

Slika 12.
Sinj, tvrđava Grad, ostatci suhozida u južnom profilu iskopa XII. postaje

jami je pronađeno samo nekoliko ulomaka prapovijesne i kasnosrednjovjekovne keramike.

XII. postaja

Smještena je na sjevernoj padini brijega. Devastirana je, teškom mehanizacijom načinjen je polukružni iskop (dimenzije: 12 x 8 m). Arheološka istraživanja su pokazala kako jedino na XII. postaji možemo govoriti o kulturnom sloju u pravom smislu riječi. Na žalost, devastacija je tolika da se mogu iznijeti samo pretpostavke.

U južnom profilu iskopa ostao je vidljiv oštećeni dio suhozida uz koji je pronađeno dosta ulomaka grube željeznodobne keramike (sl.12). Polukružni iskop načinjen teškom mehanizacijom bilo je moguće proširiti jedino na istočnoj strani. Naime, u zapadnom profilu se nakon sloja površinskog humusa pokazuje živa stijena, dok je južnom profilu prijetilo obrušavanje zbog strmine terena.

U istočnoj strani proširenoj arheološkim metodama otkriven je još jedan dio suhozida, uokolo kojeg je pronađena velika količina keramičkih ulomaka i jedan trap (sl. 13 i 14). Suhozid se nastavlja dalje u istočnom profilu. Pronađena je gruba keramika, rađena od loše pročišćene gline s primjesama drobljenog vapnenca i

pijeska. Boja keramike je crna, tamnosiva, tamnocrvena i oker. Veći dio keramike je neukrašen, ornamentirani primjerci ukrašeni su apliciranim plastičnim vrpčama s otiscima vrha prstiju, te geometrijskim motivima izvedenim oštrim predmetom u još svježju glinu. Najčešći oblik je veća posuda debljih stijenki s naglašenim obodom izvijenim prema van. Zastupljeni su različiti oblici ručica, vrpčaste, iksoidne, prstenaste, te one u obliku ušice. Prema navedenim obilježjima keramiku možemo datirati u rano željezno doba (sl.15). Dijelovi suhozida i mnoštvo ulomaka grube željeznodobne keramike najvjerojatnije su ostatci gradinskog naselja. Budućim arheološkim istraživanjima valjalo bi svakako obuhvatiti sjevernu padinu tvrđave gdje je ostao sačuvan najdeblji sloj humusa i prapovijesni kulturni sloj. Ta bi istraživanja mogla ubicirati i eventualne terase podgradinskog naselja.

XIII. postaja

Smještena je na sjeverozapadnoj padini brijega u malom pripečku. Nije bila devastirana. Arheološka istraživanja su pokazala da se radi o negativnoj sondi u kojoj nije nađeno arheoloških ostataka. Nakon plitkog površinskog sloja humusa debljine 5 - 10 cm slijedi zdravica, živa stijena.

Slika 13.
Sinj, tvrđava Grad, tlocrt XII. postaje

Slika 14.
Sinj, tvrđava Grad, ostatci suhozida i trapa u istočnom dijelu XII. postaje

Slika 15.
Sinj, tvrđava Grad, XII. postaja, ulomci rano željeznodobne keramike

XIV. postaja

Smješšana je na zapadnoj padini brijega. Nije bila devastirana. Arheološkim istraživanjima pronađeno je samo nekoliko ulomaka kasnosrednjovjekovne glazirane keramike. Nakon površinskog sloja humusa debljine 20 cm slijedi zdravica, živa stijena.

Kratice

AMS - Arheološki muzej Split
 BASD - Bullettino di archeologia e storia dalmata
 HAD - Hrvatsko arheološko društvo
 SANU - Srpska akademija nauka i umjetnosti
 VAHD - Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
 ZCK - Zbornik Cetinske krajine

Literatura

Bulić 1904
 F. Bulić, *Ritrovamenti antichi cristiani a Sinj*, BASD 27, Split 1904, 17-20

Buškariol 1990
 F. Buškariol, *S-spone u Arheološkom muzeju u Splitu*, VAHD 83, Split 1990, 21-28

Cambi 1972
 N. Cambi, *Neki problemi starokršćanske arheologije na istočnoj jadranskoj obali*, Materijali XII, IX Kongres arheologa Jugoslavije, Zadar 1972, 239-282

Čelebija 1967
 E. Čelebija, *Putopis, odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo 1957, 168-170

Čerina 2000
 D. Čerina, *Vijenac za baštinu, Zaštita kontra bagera*, Vijenac, Godište VIII, br.170, Zagreb 2000, 18

Čerina 1999
 D. Čerina, *Sinj, Tvrđava Grad, Konzervatorski elaborat i zaštitna arheološka istraživanja*, Arhiv Konzervatorskog odjela u Splitu, Split 1999

Duplančić 1994-1995
 A. Duplančić, *Prinos dokumentaciji urbanističkog razvitka Splita od 17. do 19. stoljeća*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 20-21, Zagreb 1994 - 1995, 143-153

Fortis 2004
 A. Fortis, *Put po Dalmaciji*, priredio Josip Bratulić, Split 2004

Gabričević 1983
 B. Gabričević, *Antička nekropola u Sinju. Prilog proučavanju prapovijesnih vjerovanja*, VAHD 76, Split 1983, 5-101

Gunjača 1981
 S. Gunjača, *Najstarija poznata katastarska mapa Sinja*, ZCK 2, Sinj 1981, 167-183

Gunjača 1937
 S. Gunjača, *Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije s eskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma*, Split 1937

Gunjača 1977
 S. Gunjača, *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice*, Sinj 1977

Gunjača 1973
 S. Gunjača, *Tri preživjela prethrvatska toponima (Tauris, Tilurium i Osinium)*, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji*, Rasprave, Knjiga II, Zagreb 1973, 8-22

Jadrijević 1940
 A. Jadrijević, *Novi rimski natpis s grada Sinja*, VAHD 51, Split 1940, 157-159

Jurić 1982
 Š. Jurić, *Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980*, ZCK 3, I. dio, Sinj 1982

Jurić 1999
 Š. Jurić, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini /zaključno do 1940./*, Knjiga I, Sinj 1999

Jurić, Soldo 2002
 Š. Jurić, J. A. Soldo, *Bibliografske zabilješke o Sinju i Cetinskoj krajini, od 1940. zaključno do 1980*, Knjiga II, Sinj 2002

Lovrić 1948
 I. Lovrić, *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1948

Marković 1998
 I. Marković, *Sinj i njegovo slavlje*, Sinj 1998

Marović 1954-1957

I. Marović, *Brončani mač iz Međina kod Sinja*, VAHD 56-59, Split 1954-1957, 24-27

Marović 1980

I. Marović, *Cetinska regija u prahistoriji*, HAD 8, Split 1980, 27-63

Milošević 1980

A. Milošević, *Pregled arheoloških istraživanja u Cetinskoj krajini*, HAD 8, Split 1980, 9-26

Milošević 1989

A. Milošević, *Izgleđ i značaj sinjske tvrđave u prošlosti s posebnim osvrtom na tursko i mletačko razdoblje*, ZCK 4, Sinj 1989, 219-251

Milošević 1998

A. Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Split 1998

Soldo 1965

J. Soldo, *Cetina - srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića*, Sinjska spomenica, Sinj 1965, 63-101

Soldo 1965

J. Soldo, *Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom*, Sinjska spomenica, Sinj 1965, 103-176

Soldo 1995

J. Soldo, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knjiga I, Sinj 1995

Stanojević 1976

G. Stanojević, *Građa za proučavanje istorije gradskih utvrđenja i tvrđava u Dalmaciji i Boki Kotorskoj iz sredine 18. vijeka*, Mešovita građa (Miscellanea), knjiga 4, Beograd 1976

Vuletić 1973

A. Vuletić, *Novi neolitski nalazi na području Cetinske krajine*, Sinj 1973

Summary

Preliminary Communication - Rescue Archaeological Excavations at the Fortress in Sinj 1998-1999

Key words: fortress Grad in Sinj, Way of the Cross, rescue archaeological excavations, korlat, palisade, pits, Iron Age

Above the town of Sinj there is a fortress called Grad built on top of the hill. This prominent place was inhabited from the prehistoric times to the recent times. Roman *Osinium*, Late Roman castle *Asinio*, and the seat of Nelipići in the Middle Ages - *castrum regale Zyn*, have all left the name to the modern town of Sinj.

In the summer of 1998 heavy equipment was used to widen and make a trail at the foot of the hill all round the Grad Fortress in Sinj, and all the way to the main western gate. Illicit construction started due to the urged wish to erect sculpture compositions of the Way of the Cross. The medieval fortress Grad is a protected cultural monument, which is the reason why the *Conservation Department for the Protection of the Archaeological Heritage* in Split stopped the illicit work. Rescue archaeological excavations followed; they started in November 1998 and were completed in December 1999. The excavations were done at the foot of the fortress at the site of the Fourteen Stations of the future Way of the Cross and in the area of *korlat* - the outer yard on the western side of the fortress (Fig. 3). A part of the western and northern fencing wall with traces of palisade was discovered in the *korlat*, and the remains of walls of two military objects from 17th/18th c. These are most probably barracks - for the military, as indicated in depictions of the fortress in the late 17th and 18th c. (Figures 1 and 2). Architectonic remains of buildings and houses were excavated under the southern walls of Grad. According to the fragments of glazed pottery, the most frequent among small archaeological finds, the remains of residential architecture can be dated as early as the 16th century, when a minor settlement was developing at the foot of the hill.

At the Sixth Station, six circular holes were excavated, dug in bedrock. They were most probably used as pits where food from the nearby houses was stored, and in the first half of the 20th century, in their secondary use, they were used as a storage space for water. The elderly locals remember that rainwater and precipitation water from the "holes" was used to water the nearby vineyards and gardens.

From the archaeological point of view, the most interesting of all is the Twelfth Station, situated on the northern slope of the fortress. Some hill settlement remains were found - fragments of dry wall and a large quantity of coarse pottery, dated back in the Iron Age. Most of the pottery is not decorated, and the ornamented samples are decorated with applied ribbon relief, geometrical motifs made with a sharp object on fresh clay. Pottery was made of poorly purified clay with the addition of crushed limestone and sand, showing the characteristics of the early Iron-Age vessels with thick walls and a pronounced rim. The future systematic archaeological excavations might discover the possible terraces of the prehistoric fort-settlement.

Translated by: Danica Šantić